

MEDLEMSBLAD

for

AUSTMARKA

HISTORIELAG

Nr. 37.

JUNI 1988.

FORORD

For første gang kan jeg si at det er rikelig med stoff til bladet! I dette nummeret er tatt med det som er mest aktuelt. De som ikke finner sitt stoff nå, vil finne det i senere nr. Dette betyr ikke at det nå ikke er nødvendig å skrive mer, vi tar i mot ubegrenset!

Finn Åberg

NYTT FRA LAGET

Arsmøtet

ble holdt mandag 11. april. For første gang kunne vi holde møte i egne lokaler, på Smedhaugen. Hele 25 personer møtte fram.

Møtet ble greit avviklet, og beretning og regnskap ble enstemmig vedtatt. Regnskapet viser et underskudd på 4434 kroner. Dette ble rettet opp litt ved en utlodning på møtet som innbrakte 705 kroner. Men økonomien er fortsatt det store problemet for laget.

Ole Torp fortalte interessant fra industri-samfunnet ved Sikåa, om dets oppbygging, storhetstid og nedgang. Ole overrakte også ei bok til laget, om Christian Storjohan, Billerudbolagets stifter.

Valgene gikk også greit unna. Birger Solheim hadde frasagt seg gjenvalg, og som ny nestformann ble Rolf Amundsen valgt. Ellers ser styret slik ut: Formann Oddvar Jakobsen, sekretær Åge Sørmoen, kasserer Ragnhild Skullerud, styremedlemmer Liv Solbergseter og Roger Linna.

Arsmøtet gikk inn for at det holdes en utstilling på Smedhaugen i sommer. Temaet blir gammelt husholdningsutstyr. Utstillingen blir lørdag 30. juli og søndag 31. juli kl 14.00 - 19.00 begge dager. Har du gammelt husgeråd, ser vi gjerne at du låner det bort til utstillingen.

Sekr.

Økonomien er altså vanskelig akkurat nå. Noen regninger ligger og venter, og to i styret har gitt laget private lån.

Det er verdt å nevne at et av våre medlemmer, Rolf Risborg i Oslo, i flere år har betalt mangedobbel årskontingent, siste år hele 500 kroner! Laget er meget takknemlig for en slik innsatsvilje for det arbeidet laget driver.

I skrivende stund (20. mai), ser jeg i Glåmdalen at laget får 3000 kr i kulturmidler fra kommunen. Sammen med en planlagt kakebasar er vi kanskje på pluss-siden snart?

Medlemstallet

går jevnt oppover, og har nå passert 130. Det kan sikkert økes enda mer. Vi håper at medlemmene husker på å "reklamere" for laget når sjansen byr seg.

Navnekortene

med stedsnavn er nå endelig på plass i laget, uten omkostninger. Etter litt om og men fikk vi kopiert dem gratis, mot at vi besørget kopieringen selv på Stedsnavninstituttets maskin. Det ble gjort på 3-4 kveldsskift, 1996 kort i alt. Dessuten har jeg fra Kartverket på Hamar fått en liste over alle navnene, ordnet kartvis etter Økonomisk Kartverk, som også laget har et eksemplar av. Formannen har materialet, og kan brukes av alle.

F.Å.

AUSTMARKA HISTORIELAG

Laget har eksistert i 10 år, og dette ble markert med åpent hus på Smedhaugen 22. nov. 1987, med utstilling av pyntehandklær og andre gjenstander. Slik er det berettet i årsmeldingen for 1987/88.

Nå ble også årsmøtet avholdt der mandag 11. april 1988. Det var med en underlig følelse jeg deltok i lagets eget hus, som i seg selv er en stor historie. Eget hus, skriver jeg, er det da så sikkert at jeg kan bruke den benevnelsen? Ellers er det sikkert et fullgodt eierforhold, nå det hele skal gjøres i stand av Historielaget.

Ikke noe moderne lokal kan gi den varme og nærhet som denne stua. Her venter den største oppgaven, som alt har begynt med nytt golv og lys.

Laget har et stort medlemstall, men her er det fler rom bare de blir ferdig. Plass nok til møter ihvertfall, vil jeg påstå, i den nærmeste framtid.

Så tenker jeg på medlemsbladet, som holder laget samlet med sine få sider, mye mer enn et stort blad med fremmed innhold. Det skal først og fremst være i medlemmernes interesse.

I min lagsvirksomhet har jeg erfart, at det er beste tia da alt går i det små. Vokser det over hodet på en, så alt blir stort og flott, uten lagets formål, blir en stående i et tomrom.

Ole Torps forskning av industrien ved Sikåa har stor verdi, og Historielaget borde be ham om avskrift til arkivering. Fra Statsarkivet på Hamar er det en del fra den tia, som en gang vil komme ut.

Nei, Ole, jeg hadde ingen ferdige kommentarer til ditt innlegg, men jeg lurte på hvor du

har funnet det om "Spansk salt". Husker ikke lenger enkelte ting, må rote i bøkene og bruke lang tid. Saltet den tid hadde like stor verdi som penger.

Nå mener jeg ikke at laget bestandig skal styres i det små. Det vil selv utvikle seg framover, men pass på så det ikke farer bort fra området og medlemmene, så alt blir fremmed både i blad og møter. Dette er Austmarka Historielag.

Rudolf Bråten

PYNTEHANDKLÆR

I forrige nummer av bladet var utstillingen av pyntehandklær nevnt, men jeg vil ta med litt til da det var en del tekster som kan ha interesse.

Utstillingen var vellykket, og viste at tidligere la en ned mye arbeid i å få forseggjorte pyntehandklær. Det var nemlig eksempler på førsteklases kunstbroderier og kunst-søm. De eldste kunne være 80-90 år gamle.

Her er noen av tekstene som billedbroderiene tok utgangspunkt i:

- For husets dont hun omsorg bær
- Du kan hjelpe mor om du ikke er stor
- Orden og Renslighed
- Ja, det var i gamle dage
- Blankt skal det være
- Mit Hjem er min Lykke
- Den lille kjøkkenschēf
- Det er rokken som spinner i stua

Noen få duker og andre kjøkkenhandarbeider var også innlevert, og det kan nevnes:

Osteband med teksten: God Appetit

Kaffebrikkø, tekst: Kaffen os forynger

Kjøkkenduk, tekst: Grautlag

Duk: Kom Sommerløv og Svale

Se Branderyg og Vale,

Lita og Larva

Rauta og Skarva

Utstillingen tydet på at det er behov og interesse i bygda for liknende tiltak i framtida, og laget vil også i år arrangere tilsvarende. Nå vil det bli vanlige bruksting fra husholdninger og dagliglivet i huset. Mer om dette på et annet sted i medlemsbladet.

Oddvar

ORD OG UTTRYKK

Rudolf Bråten har sendt oss dette brevet:

Jeg har lest Finn Åbergs "Ord og uttrykk", men "Kørk-Ola" er ikke det rette namnet på Østmarkbrynene. Jeg har hørt "Kørp-Ola-bryne" all min dag, men vet ikke sikkert hvorfra namnet kommer. Skal undersøke dette. Skulle namnet komme fra marka omkring ville det bli "Ola-stellbryne", et plassnamn like ved.

Det kan også komme fra ådsel, eller kråkefuglen "kørp", kanskje et gammelt plassnamn også. Vi får se.

Dette er min mening, men er den rett?

Hilsen

Rudolf Bråten

Slik skriver altså Rudolf, og det er riktig som han sier at "Kørp-" er det vanlige navnet på Austmarka. Jeg har fått navnet "Kørk-" av Martin Åberg, og han forteller følgende:

"For noen år siden ^{var}noen av oss til brynberget i Østmark for å finne emne til bryner. Der kom jeg i prat med en mann som bodde like ved, og som var med og viste oss stedet. Vi ble bedt inn på kaffe, og det ble pratet om dette navnet. Det var han som kom med forklaringen som sto i forrige nummer av bladet, altså at en som het Ola lesste seg ned med brynestein så han "Kørke": gikk trøtt. Mannen virket pålitelig, og jeg ser ingen grunn til å tvile på forklaringen hans."

Slik står altså saken. Forklaringen fra en som bor på stedet virker jo overbevisende. Jeg håper at Rudolf kan finne ut mer om dette, kanskje andre også kan bidra med noe til oppklaring. Inntil videre får spørsmålet om opphavet til navnet stå åpent.

F.Å.

FLERE ORD OG UTTRYKK

gjøle: surre fast et lass (gjure)

gjord (utt. jol): fullmoden (om bær f.eks.)

en åker sørvest i jordet i Varaldhøgda heter Vel gjord: kornet modnes bra der.

lommre: slå med øksehammeren på blinken på stor graner, det ble en dyp, syngende lyd som hørtes langt. Brukt som signal mellom tømmerhoggerne. Jeg kan huske at to slag betydde hvilepase, tre slag var forslag om å ta kvelden.

F.Å.

I MANNS MINNE

Martin Åberg forteller (forts.)

Maten var heimebakt brød og stomp (lefse), og poteter til middag. Hadde vi ikke annet til potetene, ble det brukt en blanding av salt og karve, eller salt og pepper, som vi dypet potetene i. Hadde en da litt surmelk attåt, gikk potetene ned på høykant.

Det var ganske bra med storfugl i skogen, så vi satte opp fallstokker og snarer. Fellene ble ettersett hver dag, og det hendte vi kom heim med både storfugl og hare. Når vi hadde slikt til middag, var det rene festmåltidet.

Litt fisking var det også om sommeren. Vi la ut garn og kuper da fisken leikte utover våren og sommeren, det var mort, abbor og gjedde vi tok da. Men morsomste fiskingen var å meite med stang. Fiskestengene var av bjørk, og de beste snørene var av hestetagl, 6-8 tagl tvunnet sammen. Å sitte i prammen ute på sjøen en fin sommerkveld og meite var det likeste jeg kunne være med på.

For å drøye på melet ble det brukt mye potetstappe til lefsebakingen, den ble også brukt i brøddeigen. Jeg kan huske at mor bakte noe vi kalte for stapperisk. Den var mye tykkere enn lefse, og den ble stekt i langpanna i stekeovnen. Det var liksom mer mat i den, og den var veldig god. Det ble også brukt en del bakels (væfler) i stedet for brød, bakels av skredd havremel var god mat. Til å smøre væffeljernet ble det brukt ister fra sauene. Når en slaktet sauer, tok en isteret og rullet det sammen og bandt en hyssing rundt. Dette var visstnok det beste å smøre væffeljernet med.

Når det ble nye poteter utpå høsten, ble det gjort mye potetstappe, eller grytstappe som vi sa. Kald grytstappe var også godt som pålegg på brødskivene, vanlig pålegg ellers var sirup, hvitost og prim laget av myse. Smør kunne det noen ganger bli lite av, og vi lærte oss å skjære tykke brødskiver for å spare på det.

Rasperesk kalte vi en middagsrett vi hadde en sjelden gang. Det ble stekt tynne, små fleskeskiver i langpanna. Over disse ble det slått ei røre som bestod av raspede, rå poteter, mel og litt melk. Så ble det hele stekt i stekeovnen.

En sjelden gang fikk vi risengrynsgrot. Det var helgemat. Når vi så fikk farin og kanel på, var det det beste vi kunne få. Jeg husker at mor tok kanel i fingerklypa og laget fine ruter og ornamenter på grøten, og vi syntes det var den rene høytid da vi åt.

Kaffen ble innkjøpt rå, det var kanskje ikke brent kaffe å få kjøpt heller i min barndom. Den ble da brent i en kaffebrenner på komfyren, kjøkkenet ble fullt av røyk, og lukta var ikke den aller beste. Når den var brent nok, ble den lagt ut over bord og benker til avkjøling.

Når det ble mye grut på kaffekjelen, ble kjelen fylt med vann og kokt både vel og lenge for å trekke ut all "næring". Denne klaringen, som den ble kalt, ble helt over på en annen kjele, og gruten ble kastet. Når en så skulle koke kaffe, ble denne klaringen brukt, en sparte da litt på det dyrebare kaffemjølet.

Vi hadde også noen høner. Disse gikk fritt ute hele sommeren. De holdt seg gjerne rundt huset, for det var der de fikk mat. Dette var ikke så bra, for det ble mye hønemøkk på tunet. Noen av hønene gikk inn i fjøset for å verpe, men så var det noen som absolutt skulle verpe ute. De stjal seg vekk og fant lure gjemmesteder til verpingen. Høna er nok dum, men jamen lurte den oss mange ganger. Vi satt og vaktet på den, men den skjønnte det, og gikk i motsatt retning av verpestedet. Det var morsomt og spennende å lete etter egg. Vi fant "eggebeier" på opp til ti egg iblant.

De fleste eggene ble brukt i husholdningen. Noen steder kunne de selge egg iblant. Da hadde kona i huset en kopp stående i et skap hvor

eggepengene ble oppbevart. De kunne være gode å finne i en vanskelig situasjon.

Vi brente også litt tjære heime. Det var en stor, flat stein utpå jordet, og der var det fint å drive med tjærebrenning. Det ble hogget en fure i steinen, og i den la vi løpet av en gammel munnladningsbørse som tjæren skulle renne gjennom. Vi hadde ei stor, gammel jerngryte som vi pakket full med småhogd tyri og la på steinen med bunnen opp. Så tettet vi godt rundt kanten med jord og leire, og fyrte kraftig rundt gryta. Da varte det ikke lenge før tjæren rant ut gjennom børseløpet.

Tjæren ble brukt til forskjellige ting. Båten ble tjærebredd både utenpå og inni, redskap og tregjenstander ble impregnert. Men best var den kanskje til å smøre lærstøvlene med, tjæren ble da blandet med sauetaig. Støvlene holdt seg vasstette lenge av slik smørning. Et bevis på at smørningen var effektiv var at den trakk seg gjennom læret slik at strømpene også ble farget svarte.

Noen tok også vare på ei klar væske som var et biprodukt ved tjærebrenningen. Den ble kalt tjæreveie, og skulle være en god medisin, bl.a. mot tuberkulose.

Da jeg begynte på skolen, var det et lite skolehus her i kretsen, med bare ett rom. Mange barn var det, så det kunne ofte bli trangt om plassen. Læreren vår var en gammel mann med langt, hvitt skjegg som rakk ned på magen. I skrivetimen hendte det at han sovnet. Alle barna listet seg da stille ut, for vi syntes det var morsommere å leke enn å sitte og skrive. Når det ble for mye leven rundt skolehuset, våknet læreren og ropte oss inn. Han var litt morsk da, men vi tok ikke det så høytidelig.

Men det var ikke lenge vi gikk til det gamle skolehuset. Det ble bygget en ny og større skole med to skolesaler, og da vi flyttet dit ble det bedre. Det kom samtidig en ny lærer, en meget ung kar. Han gikk bestandig i puttiser, og han brukte lorgnetter. Han var streng, men flink var han, både til å lære oss, og til alt han gjorde. Den gamle læreren hadde de minste barna i det ene klasserommet, og den unge de eldste barna i det andre. Men det var ikke så lenge før den gamle læreren sluttet, så den nye fikk alle barna alene. Vi gikk annenhver dag på skolen. De minste gikk en dag, og de eldre andre dagen.

Ved den nye skolen ble det brutt opp et jordstykke som skulle være til skolehage. Det var ganske stort, kanskje bortimot et halvt dekar. Der la vi skolebarn ned mye arbeid. Så mye stein som det var i jorda er det klart at de som braut opp jordstykket ikke fikk tatt opp all småsteinen, så det første vi gjorde var å plukke småstein og bære bort.

Fra småbrukerne i kretsen fikk vi gjødsel. Denne spadde vi ned, og så var det å rake og planere. Vi plantet mange slags trær og busker, og sådde grønnsakfrø av mange slag. Alt vi gjorde måtte gjøres med den pinligste nøyaktighet. Om høsten delte vi grønnsakene likt og fikk dem med heim.

En sommer var det veldig tørt, og det ble lite vann i skolebrønnen. Da måtte noen av de største guttene grave en brønn i en blaut dal i nærheten. Jeg var med på jobben, så jeg husker det godt. Det ble ikke så store brønnen, men det ble da vann i den, og derfra bar vi vann til den tørre hagen. Vi var også på ei myr og tok torv for å blande i den magre jorda.

Alt hagearbeid ble gjort etter den ordinære skoletid; så det var ofte seint på kvelden før vi kom heim. En kveld kom jeg heim litt før klokka 12. Hele sommerferien passet vi hagen.

TUR TIL FOLKEMUSEET

Laget arrangerer tur lørdag 11. juni til Folkemuseet på Bygdøy og Heimefrontmuseet på Akershus festning.

Vi starter fra Austmarka S-lag kl 8.30, og reiser om Magnor og Skotterud, slik at medlemmer fra Eidskog Historielag også blir med.

Det er ennå noen få plasser igjen.

Påmelding til
Oddvar, tlf. 28246, eller
Åge, tlf. 28147.

Turen vil koste ca kr 200,- det dekker buss, inngangsbilletter og middag.

Styret.

Utgiver. Austmarka Historielag.

Redaksjon og ekspedisjon:

Finn Åberg
Meltzersgt. 3
0257 Oslo 2

Tlf. 02/44 54 52

Medlemskap i laget koster 30 kr året.
Betales til

Austmarka Historielag
2224 Austmarka

Postgirokonto 3552056

Trykt i 150 eksemplarer.